

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2020, 4 (2): 342-362

**Kur'an Kursu Talimatname ve Müfredatlarının Amaç Bağlamında
İncelenmesi (1924-2000)**

A Review the Qur'an Courses Regulations and Curriculum in the
Context of the Purpose (1924-2000)

Meryem KARATAŞ

Dr, Sakarya, Mehmet Akif Ersoy MTAL, Öğretmen

Dr, Sakarya, Mehmet Akif Ersoy Vocational and Technical High School, Teacher
meryemkaratas5@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-4845-0225

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 21.10. 2020
Kabul Tarihi / Accepted : 21.12.2019
Yayın Tarihi / Published : 21.12.2020
Yayın Sezonu : Aralık
Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: Karataş, Meryem. "Kur'an Kursu Talimatname ve Müfredatlarının Amaç Bağlamında İncelenmesi (1924-2000)". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 4 /2 (Aralık 2020): 342-341.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Kur'an Kursu Talimatname ve Müfredatlarının Amaç Bağlamında İncelenmesi (1924-2000)¹

Öz

3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı "Şer'iyye ve Evkâf ve Erkânı Harbiye Vekâletlerinin İlğasına Dair" isimli kanunla birlikte din eğitiminde düzenlemeye gidilmiştir. Bu kanunla beraber Kur'an kursları eğitim öğretime başlamış ve yaygın görüşe göre kapatılmadan devam eden tek din eğitimi kurumu olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in kendisine mahsus kıraati ve tecvit üzere doğru okunmasının öğretilmesinin amaçlandığı ilk yıllarda Kur'an kursları ile ilgili herhangi bir talimatname ya da öğretim programı söz konusu değildir. Kur'an kursları ile ilgili ilk talimatname 1943 tarihli'dir. 1959, 1965 ve 1970 yıllarında da kurslar için talimatnameler hazırlanmıştır. Uzun bir süre sadece talimatnamelerle eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü Kur'an kurslarında 1975 yılına kadar herhangi bir müfredattan bahsetmek mümkün değildir. 2000 öncesi dönemde üç farklı müfredat hazırlanmıştır. 1975, 1979 ve 1985 müfredatları. Kur'an kursları için bazı yıllar ise kırılma noktalarını oluşturmuştur. 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 17.10.1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliği ve 1990 yılındaki Kur'an Kursları Yönetmeliği Kur'an kurslarındaki eğitim öğretim faaliyetlerini düzenleyen belgelerdir. İlk yıllarda günümüzde anlaşıldığı şekliyle yaygın din eğitimi kurumu görünümünde olmayan Kur'an kursları, 1971 yılındaki Kur'an Kursları Yönetmeliği ile birlikte halkı din konusunda aydınlatma görevini üstlenmiştir.

Kur'an kurslarındaki eğitim öğretim faaliyetlerinin yıllar içindeki değişimini varsa gelişimini anlamanın yollarından biri kursların amaçlarını incelemektir. Hedef kitle olarak kabul edilen bireylere kazandırılmak istenen davranışlar hedef cümlelerde ifadesini bulmaktadır. Araştırma Cumhuriyet ile yaşıt bir kurumun geçirdiği değişimi genel ve özel amaçlardan hareket ederek incelemeyi hedeflemiştir. Bu amaçla 2000 yılından önce Kur'an kursları ile ilgili olarak hazırlanan talimatnameler ve müfredatlar incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemiyle ulaşılan bulgular kullanılarak dönemin yaygın din eğitiminin değişikliklerinin betimsel resmi çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Öğretim, Kur'an Kursları, Müfredat, Amaç.

A Review the Qur'an Courses Regulations and Curriculum in the Context of the Purpose (1924-2000)

Abstract

A regulation was made in religious education with the law "On the Removal of the Deputies of Şer'iyye ve Evkâf ve Erkânı Harbiye" dated 3 March 1924 and numbered 429. With this law, the Qur'an courses started education and according to the

¹ Bu makale yazarın 2020 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalında Doç. Dr. Yıldız Kızılabdullah danışmanlığında hazırladığı *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Kursu Öğretim Programlarındaki Değişim* isimli tezinden üretilmiştir.

common view; it became the only religious education institution that continues without being closed. In the first years when it is aimed to teach correct reading of the Qur'an in terms of its own recitation and tajweed, there was no regulation or teaching program related to the Qur'an courses. The first regulation on the Qur'an courses is dated 1943. Regulations for the courses were also prepared in 1959, 1965 and 1970. Until 1975, it is not possible to talk about any curriculum in the Qur'an courses, where educational activities were carried out only with regulations for a long time. In the pre-2000 period, three different curricula were prepared: 1975, 1979 and 1985 curricula. Some years have created breaking points for the Qur'an courses. The Law on the Establishment and Duties of the Presidency of Religious Affairs dated 1965 and numbered 633, the Qur'an Courses Regulation dated 17.10.1971 and the Qur'an Courses Regulation in 1990 are the documents regulating the educational activities in the Qur'an courses. In the first years, the Qur'an courses, which did not appear to be an institution of common religious education as it is understood today, undertook the task of enlightening the public about religion with the Qur'an Courses Regulation in 1971.

One of the ways to understand the change and development, if any, of the educational activities in the courses of the Qur'an is to examine the aims of the courses. The behaviors that are intended to be acquired by individuals who are accepted as the target audience find their expression in the target sentences. The research aimed to examine the change experienced by an institution coeval to the Republic by acting on general and specific purposes. For this purpose, guidelines and curriculum prepared before 2000 regarding the Qur'an courses were examined. By using the findings obtained through the document analysis method, a descriptive picture of the changes in the non-formal religious education of the period was tried to be drawn.

Keywords: Religious Education, Teaching, Qur'an Courses, Curriculum, Purpose.

Giriş

Eğitimin bireyi ve toplumu geleceğe taşıması ve bireyi geliştirmesi için öncelikle amaçlarının ortaya konulması gerekir. Eğitimde amaçların ortaya konulmasında üç çeşit amaçtan bahsedilebilir: Uzak, genel ve özel amaçlar. Uzak amaçlar anayasa ve yasalarda belirtilen bir ülkenin eğitim felsefesini yansıtır. Uzak hedeflere bağlı olarak yetişmesi istenen ideal insan tipinin niteliklerini oluşturmak olarak kabul edilen genel amaçlardır. Özel amaçlar ise bir dersin sınırları içinde öğrenciye kazandırılmak istenen özellik ve davranışlardır.²

² Aytekin İşman - Ahmet Eskicumalı, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme* (Sakarya: Değişim Yayınları, 2000), 36-37.

Kur'an kursları için yaygın din eğitimi kurumu olarak anayasa ve kanunlara göre uzak amaçlar çerçevesinde genel ve özel amaçlar belirlenmiştir. Genel anlamda bir ülkede uygulanacak eğitimle ilgili amaçlar belirlenirken o ülkenin yetiştirmek istediği bireylere kazandırmak istediği temel becerilerin, alışkanlıkların, değerlerin neler olduğunun iyi tespit edilmesi gerekir. Nasıl bir birey yetiştirilmek istendiği ve bireylerde hangi özelliklerin geliştirilmesi beklendiği hedef cümleler oluşturulurken göz önünde bulundurulur. Hedef kitlenin özelliklerini, beklentilerini, ilgi ve ihtiyaçlarını ülkenin eğitim politikasını göz önünde bulundurmadan eğitim programı hazırlamak, eğitimin amaçlarını belirlemek mümkün değildir. Özel anlamda ise kültürü belirleyen en önemli unsurlardan biri olarak toplumun büyük bir bölümünün kabul ettiği dinin öğrenilme ve öğretilme ihtiyacı, dinin temel amaçlarından biridir.

Çalışma, Kur'an kurslarının yıllar içinde geçirdiği değişimi incelemeyi amaçlamıştır. Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak ulaşılan bulgular yoluyla Kur'an kurslarının hedeflerinin değişimi ortaya konulmuştur. Bu değişim ele alınırken sınırlı bir zaman dilimi seçilmiştir. 2000 yılından önce kurslarda talimatname ve müfredatlar yoluyla eğitim süreci belirlenmiştir. Sonraki yıllarda ise öğretim programları hazırlanmıştır. Tüm sürecin amaç bağlamında ele alınması çalışmanın makale sınırlarını aşmasına yol açacak kadar geniş olduğu için öğretim programları bunun dışında bırakılmıştır. 2000 yılından önceki talimatname ve müfredatlar incelenirken öğretim programından farklı olarak ders amaçlarından, amaçlara ulaşabilmek için yapılan açıklamalardan hareket edilmiştir. Çalışma, Kur'an kurslarının 2000 yılından önce geçirdiği amaçsal değişikliklerin neler olduğu problemi üzerine kurulmuştur.

1. Amaç Kavramı ve Amaçlarda Değişim

Sözlükte "ulaşılacak istenilen sonuç, maksat" anlamına gelen³ amaç, eğitim açısından "Bir öğrencinin planlanmış ve tertiplenmiş yaşantılar sayesinde kazanması kararlaştırılan davranış değişikliği veya davranış olarak ifade edilmeye elverişli olan bir özelliktir."⁴

Örgün ve yaygın din eğitimi programı tasarlama süreci öncesinde birtakım kararlar vermeyi gerektirir. İçinde yaşanan toplumun önem verdiği değerlerin, toplumu oluşturan bireylerin özelliklerinin, gelecekte oluşturulmak istenen toplumun önceliklerinin tespit

³ TDK,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cca0f46ae1773.60394942 (Erişim 12 Kasım 2018).

⁴ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Değişikliği* (Ankara: H. Ü. Yayınları, 1972), 26.

edilmesi amaçlanmalıdır.⁵ Yaygın din eğitimi kurumlarından olan Kur'an kurslarının da öğretim programı oluşturulurken bireylerin ve içinde yaşanan toplumun ihtiyaçlarının belirlenmiş olması önemlidir. Yetiştirilmek istenen bireyin bireysel özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları bazen eğitimin amacını değiştirebilirken bazen de toplumun sosyal, siyasal, dini ve kültürel özellikleri eğitimin amacında değişikliklere yol açmaktadır.⁶

2. 1924-2000 Tarihleri Arası Kur'an Kursları Müfredatlarında Amaçla İlgili Değişimler

Araştırma Cumhuriyet ile yaşıt bir kurumun geçirdiği değişimi genel ve özel amaçlardan hareket ederek incelemeyi hedeflemiştir. Kur'an kurslarının genelde eğitimin özelde din eğitiminin amaçlarına ulaşmada kullandığı yol, uzun bir süre müfredat olmaksızın özel talimatlar yoluyla devam etmiştir. 17.10.1971 tarihinde "Kur'an Kursları Yönetmeliği" çıkarılarak eğitim öğretim faaliyetleri bu şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle ilk yıllar için, müstakil bir müfredattan bahsetmek mümkün değildir. Kur'an kurslarındaki eğitimin çerçevesini belirleyen, hedeflerini, konu dağılımını aktaran Kur'an kursları müfredatı ilk olarak 1976 yılında uygulamaya konulmuştur.⁷ Bu dönemden önce müfredat kavramından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. 1979 yılında ikinci müfredat 1985 yılında ise üçüncü müfredat uygulamaya konulmuştur. 1990 yılında Kur'an Kursları Yönetmeliği düzenlenmiştir. Eğitim öğretim faaliyetleri 1997 itibariyle bu yönetmeliğe göre devam etmiştir.⁸ 2000'li yıllarda Kur'an kurslarında müfredat değiştirme çabaları başlamış, 2004 ve 2012 yıllarında ise öğretim programları hazırlanmıştır. Bu nedenle Kur'an kurslarının amaçlarına ulaşabilmek için özel talimatlar, yönetmelikler, genelgeler, kanun değişiklikleri incelenmiştir. Örgün din eğitimiyle ilgili hedeflerin bile ilk dönemlerde birkaç cümleden ibaret olması, yaygın din eğitiminde yazılı amaçların bulunmamasını açıklamaktadır. Kur'an

⁵ Recai Doğan, "1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, (28-30 Mart 2001) (Ankara 2004), 611-612.

⁶ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 6.

⁷ Elimizde bulunan müfredat 1975 tarihi baskılıdır. Ancak uygulamaya geçtiği yıl 1976 olarak belirtilmiştir.

⁸ Komisyon, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)* (Ankara: DİB Yayınları, 1999), 649.

kurslarındaki eğitim resmi olarak 1924 yılında başlamasına rağmen eğitim öğretim faaliyetleri 1940 yılında tek sayfalık özel bir talimatla düzenlenmiştir. Genç Cumhuriyetin ilk yıllarında Kur'an kurslarıyla ilgili olarak değil müfredat, özel talimatların dahi onlarca yıl sonra hazırlanmış olması bireysel çabaların var olduğu ilk yıllarla ilgili olarak geniş bilgilere ulaşmayı engellemektedir.

Bu açıdan 1924 yılında örgün eğitimdeki din dersi için belirlenen amacın konuya dair ipuçları içerdiği düşünülmektedir. Eğitim ve öğretime başlanılan ilk yıllarda 1924 tarihindeki İlk Mektepler Müfredat Programı'nda din dersinin amacı olarak belirlenen cümleler şu şekildedir: "Kur'an-ı Kerim elifbası gösterildikten sonra Kur'an-ı Kerim tedrisine başlanacak ve Amme cüzüne devam olunacaktır. Muallim bu derslerde münasebet düştükçe Hz. Peygamberin menakıbı seniyyesini izhar ederek İslam muhabbetini çocukların kalbinde yaşatacak."⁹ Yaygın eğitimin örgün eğitimden bağımsız olmadığı düşünülerek bahsi geçen dönemin din dersi amaçlarının doktriner¹⁰ bir din öğretimi anlayışıyla oluşturulması yaygın din eğitiminin de aynı bakış açısıyla oluşturulduğunu akla getirmektedir. 3 Mart 1924 tarihli kanunda Şer'iyeye ve Evkaf Vekaletlerinin İlgasına Dair hükümlerin yanı sıra Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulmasıyla ilgili maddeler yer almıştır. "...Dini mübini İslamın bundan maada itikadat ve ibadeta dair bütün ahkam ve mesalihinin tedviri..." cümlesi Diyanet İşleri Reisliği'nin dolayısıyla Kur'an kurslarının itikat ve ibadetle ilgili sorumluluklarının olduğu anlamına gelmektedir. 1943 yılından önceki dönemle ilgili herhangi bir özel talimata sahip olmadığımız için hem örgün eğitimdeki amaç cümleleri, hem de kanunda ifadesini bulan görev sınırları bahsi geçen dönemdeki amaçları anlamamız açısından önemlidir.

1943 yılında Kur'an Öğretici Kursu Hakkında Özel Talimat ismiyle yayınlanan, toplam dokuz maddelik belgenin bazı cümleleri kursların amaçları hakkında fikir vermektedir. İlk maddede, Kur'an öğreticilerinin tayin olma nedeni, "Kur'an-ı Kerim'in namazda ve ibadetlerimizde kendisine mahsus kıraatı ve tecvit üzere doğru okunmasının temini..." olarak belirtilmiştir. Görüldüğü kadarıyla, Kur'an-ı Kerim'in kurallarına riayet ederek okutulması amaç olarak belirlenmiştir. Aynı talimatın beşinci maddesi "Öğreticilerin - görevleri-...ilk tahsil çağını bitirmiş olanlardan arzu edenlerin

⁹ Nurullah Altaş, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001), 2.

¹⁰ Doktriner din öğretimi tek bir din ya da mezhebin öğretiminin yapıldığı din eğitimidir.

Kur'an-ı Kerim'e mahsus olan usul ve kaideler veçhile kıraatini öğretmek ve ezberlemek isteyenlerin ezberlerindeki sahife ve cüzleri dinlemekten ibarettir."¹¹ şeklindedir.

1959 yılındaki özel talimat alt başlıklara sahiptir. Öğreticilerle, hedef kitleyle, sınavlarla, ders programıyla ilgili ayrıntılar kursların işleyişleri hakkında daha somut bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. İlk başlık "Kur'an Öğretim Kurslarının Açılması ve Gayesi" olarak belirlenmiştir. Başlıkta en az ilk tahsilini bitiren ve ilkokulla ilgisi bulunmayanların arasından, arzu edenlere, Kur'an öğretilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.¹² Kuruluşunun üzerinden otuz yıldan fazla bir süre geçen Kur'an kurslarının amaç olarak sadece "arzu edenlere Kur'an öğretilmesi" cümlesini benimsemiş olması, aradan geçen süreye rağmen kurumda, çok fazla bir değişimin yaşanmadığının göstergesidir.

Özel talimatlar dışında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, din eğitiminde yaşanan sorunların konuşulması için oluşturduğu komisyonun, 21 Kasım 1963'te hazırladığı raporda da "Kur'an kurslarının, isteyen vatandaşa, Kur'an'ı yüzünden okutmak veya hıfzetmesini sağlamaktan ibaret olan gayesi içinde işleminin sağlanması, eğitim ve sağlık esaslarına aykırı şartlardan kurtarılması... ittifakla karar verilmiştir." ifadeleri geçer.¹³ Raporda Kur'an kurslarının amacının, isteyen bireylere, Kur'an'ı yüzünden okutmak ya da ezberletmek olarak belirlendiği görülmektedir. Dönemin şartları içerisinde ilk belki de tek amacın Kur'an'ın okunması, ezberletilmesi oluşu, Kur'an kurslarına olan bakış açısının aynı olduğunu kanıtlamaktadır. Hâlbuki dinin, Türk toplumu üzerinde önemli bir etkisi ve yaptırım gücü vardır. Toplumun her kesimindeki bireye ulaşabilen kursların, ahlak ve değer öğretiminde öncülük yapması ve programlarının bu duruma göre hazırlanması, dönemin özel şartları içinde eğitime önemli bir katkı sağlayabilirdi. Raporda "...eğitim ve sağlık esaslarına aykırı şartlardan kurtarılması..." diye bahsedilen Kur'an kurslarının -en azından bir kısmının- eğitim için gerekli fiziki imkânlarla sahip olmadığı, hatta sağlık şartlarına uygun olmayan yerlerin Kur'an kursu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

¹¹ *Diyanet İşleri Reisliği Kur'an Öğretici Kursu Hakkında Özel Talimat* (19.07.1943), 1.

¹² *Diyanet İşleri Reisliği Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı* (Ankara: Alkan Matbaası, 1959), 1.

¹³ MEB, *Tebliğler Dergisi*, 1281, 25.XI.1963.

Din eğitimiyle ilgili hazırlanan rapordan iki yıl sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı 1965 yılında yeniden Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı hazırlamıştır.¹⁴ Talimatnamenin başında Kur'an kurslarının açılma nedeni olarak "...Kur'an-ı Kerim'in ve icap ettirdiği dini malumatın öğretimi" gösterilmiştir. 1. madde de Kur'an kurslarının tarifi yapılmıştır: "Kur'an kursları, İslam dininin mukaddes kitabı olan Kur'an-ı Azim'in asıl harf ve kaideleriyle yüzünden okutulduğu, hafız yetiştirildiği, dinin temel bilgilerinin verildiği ve ahlak kaidelerinin öğretildiği bir ilim mahallidir." Yapılan tarifi bir önceki talimattan ayrıldığı önemli noktalar bulunmaktadır. Dinin temel bilgilerinin verilmesinden kursların tarihinde ilk defa bahsedilmektedir. Bu durum kurslarda Kur'an öğretimi dışında din eğitimiyle ilgili ilmihal bilgilerinin de aktarılma istendiğini akla getirmektedir. 1959 yılındaki özel talimatta, Kur'an kurslarının tek amacı olarak Kur'an-ı Kerim öğretimi belirlenmişken, 1965'de buna ek olarak "İman ve İslam esaslarının mufassalan (ayrıntılı) öğretmek suretiyle dini bilgilerle Müslümanları mücehhez kılmak." cümlesi eklenmiştir. İman ve İslam şartlarından bahsedilmesi, akla klasik ilmihal eğitimini getirmektedir. Aslında ilmihal eğitimi, Arap olmayan toplulukların İslam'ı seçmesiyle başlamıştır. İbadetlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi, dinin pratik hayata yansıtılma çabaları, beraberinde ilmihal eğitimini getirmiştir. 1950'lerden sonra bu alanda yazılan "Cep İlmihali, Namaz Hocası, Askere Din Kitabı, Müslüman Çocuğun Din Kitabı" gibi farklı kitapları görmek mümkündür. Bu kaynaklar, İslam ve iman esaslarından bahseden, dinin ibadetle ilgili kurallarının pratik alana yansımaları bilgi düzeyinde ele alan kitaplardır.¹⁵ İlmihal eğitiminin, bahsi geçen tarihten sonra Kur'an kurslarında, önemli bir alana sahip olduğu hem amaçlardan hem de ders konularının dağılımından anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'an kurslarından, ahlak kaidelerinin öğretildiği ilim mahalli olarak bahsedilmesi de ahlak eğitiminin başlangıcı sayılabilir. 1965 yılına kadar ahlak eğitim kurumu olarak görülmemeyen kurslar, belirtilen tarihten günümüze kadar ahlak ve değer eğitimi yapan eğitim kurumları haline gelmiştir.

¹⁴ Özel talimatlara ulaştığımız İzzet Tosun tarafından derlenen Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri (1924-1997) kitabında 1959 talimatnamesinin aynısı 1965'de gözükmektedir. Bu konuda bir yanlışlığı olduğu düşünülmektedir. Çünkü sonraki sayfalarda devam eden talimatnamede imzası bulunan müftülerin çalışma yıllarına bakılmış ve 1965 talimatnamesinin 1959 ile aynı olmadığı görülmüştür.

¹⁵ Namık Kemal Okumuş, "İlmihâl Dindarlığının Ahlâk Algısı Ya Da "Ahlâklı İnsan" Tasavvurumuzun Geleneksel Kaynakları Üzerine Bazı Tespitler", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 7/14 (Kasım 2015), 262.

Bu değişiklik, 633 sayılı kanunla birlikte sağlanmıştır. 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un birinci maddesi şu şekildedir: "İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlık'a bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur." Kanun maddesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nun görev sınırlarını oldukça açık ve net biçimde belirlemiştir. Başkanlık, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlakla ilgili işlerini yürütmekle, toplumu din konusunda aydınlatmakla ve ibadet yerlerini yönetmekle sorumludur. Aslında kanunun hükümet teklifinde "ahlak" kelimesi yoktur. Kelimeyi kanuna ekleyen geçici komisyondur ve Mecliste tartışmalara yol açmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nun, toplumu dini ahlak noktasında aydınlatmasının laik devletle bağdaşmayacağını, milli değerlere ters düştüğünü ifade edenler olmuştur. 1947 CHP Kurultayı'nda da benzer tartışmalar olduğu görülmektedir. Dinin, özellikle de İslam ahlakının ön plana çıkarılmasıyla ilgili konuların görüşülmesi, aslında "Komünizm tehlikesine" karşı alınan bir tedbir olarak düşünülmekteydi.¹⁶ İhtiyaçların değişikliklerin kökeni olduğunu varsayarsak toplumun uğradığı ahlaki erezyon için, Başkanlığın ve Kur'an kurslarının çözüm noktası olarak görüldüğü düşünülmektedir.¹⁷ 1965 yılından önce Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilen iki temel görev vardı: İslam dininin ibadet ve inançla ilgili işlerini yürütmek. Ahlakla ilgili işlerin yürütülmesi görevi 1965 yılından sonra doğrudan Diyanet İşleri Başkanlığı'na, dolaylı olarak da Kur'an kurslarına verilmiştir. Hem amaçların hem de derslerin içeriğinin 1970'li yıllardan sonra ahlakla ilgili hedef kazanımlar eklenerek değiştiği görülmektedir.

1970 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, yeni bir Kur'an-ı Kerim Kursları Özel Talimatı hazırlamıştır. Talimatnamede Kur'an kurslarının gayesinin ne olduğu dört maddede açıkça belirlenmiştir: Arzu edenlere Kur'an-ı Kerim okumasını öğretmek, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek isteyenlere usulüne göre ezberletmek, itikat, ibadet ve ahlakla ilgili dini bilgiler vermek, Kur'an ilimleri ile ilgili tecvid, aşere-takrib-tayyibe gibi konularda ihtisas yapmalarını sağlamak. Bir

¹⁶ CHP Yedinci Kurultay Tutanağı (Ankara 1948), 448-454.

¹⁷ İsmail Kara, "Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *MÜİFD* 18 (Ocak 2014), 40.

önceki talimatnamede kursların gayesi olarak sadece, Kur'an öğretmekten ve iman İslam esaslarının öğretilmesinden bahsedilmiştir. Bu tarihten sonra ise kursların amaçlarında ahlakla ilgili dini bilgiler vermek şeklinde maddeler yer aldığı gibi, müstakil bir ders olarak ahlak dersi de kurslarda verilmeye başlanmıştır.

1971 yılı Kur'an Kursları Yönetmeliği'nin 1. bölümü "Gaye ve Kuruluş" başlıklarından oluşmaktadır.¹⁸ Kur'an-ı Kerim'in kurallara uygun olarak okutulmasıyla ilgili ilk amaçtan sonra "Öğretilen Metinlerin Meallerini de Okutmak"¹⁹ başlığı önceki yıllara göre farklılık arz etmektedir. Takip edilecek meallerle ilgili sınırlama da getirilmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kararlaştırdığı meallerin takip edilmesi istenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulduğu dönemlerde, ilk meal çalışmaları yaptıran kurum olduğu göz önünde bulundurulursa Kur'an kurslarındaki eğitim öğretim süreci boyunca sure ve duaların meallerinin okutulmasını, kurumun çok daha önce gündeme getirmiş olması beklenirdi.

Büyük Millet Meclisi'nin 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir bilimsel bölüm (Daire-i İlmiye) kurulması için bütçe ayırdığı bilinmektedir. Bu bölümün öncelikli amacının, Kur'an-ı Kerim'in çevrilmesi olduğu belirtilmelidir.²⁰ Kurumun, maddi manevi desteklediği Kur'an-ı Kerim'in mealinin yapılması fikrini amaçlarına, derslerin içeriğine yansıtmadığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in meal çalışmalarını başlatan kurumun, eğitim öğretime başladığı ilk günden itibaren ne amaçlarda ne de okutulacak derslerle ilgili ayrıntılarda meal okumanın üzerinde durduğu görülmemiştir. Kursların ilk yıllarda sadece Kur'an-ı Kerim'in okutulmasını öğretme mantığı üzerine kurulu bir bakış açısına sahip olması bir sebep olarak düşünülebilir. 1971 yılı yönetmeliğinde belirtilen gayeler, 1970 yılı özel talimatında belirlenen gayelerle benzerlik arz etmektedir. Sadece yönetmelikte "ibadetleri ve bunlarla ilgili dua metin ve anlamlarını öğretmek ve okutmak" maddesinin önceki yıllardan farklı olarak eklendiği görülmektedir. İbadetlerle ilgili metinler ifadesi ile namaz surelerinin ve meallerinin okutulmasının, öğretilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1971 yönetmeliği ile birlikte kurslar dini bilgilerin verilmesinin de amaçlandığı eğitim mekânları haline gelmiştir.

¹⁸ DİB, *Kur'an Kursları Yönetmeliği* (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1971), 3.

¹⁹ DİB, *Kur'an Kursları Yönetmeliği*, 1971, 3.

²⁰ Gotthard Jaschke, (Çev. Hayrullah Örs), *Yeni Türkiye'de İslamlık* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972), 59.

2. 1. 1975 Kur'an Kursları Müfredatında Amaçla İlgili Değişimler

Kur'an kurslarıyla ilgili 1975 yılında ilk defa oluşturulan müfredatta, genel amaçlardan bahsetmek mümkün değildir. Derslerin kendi içinde amaçlarının belirlendiği ve bu amaçların alt başlıklarında "açıklamalar" adı altında maddeler tespit edildiği görülmektedir. Haftalık ders saat dağılımı da Kur'an-ı Kerim 18, itikat 2, ibadet 2, siyer ve ahlak 2 saat şeklindedir. Kur'an-ı Kerim dersi için üç amaç belirlenmiştir:

1-Kur'an-ı Kerim'in kendi kurallarına göre doğru okunmasını öğretmek,

2-Öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin anlaşılmasına imkân hazırlamak,

3-Öğrencilerin ileride seçecekleri meslek ile ibadet için gerekli olan sure, ayet ve duaları ezberlemelerini sağlamak.²¹

İlk madde, özel talimatlar döneminden itibaren, Kur'an kurslarının genel amaçlarında ifade edilen hedef cümledir. Kur'an dersi ile ilgili amaçlardan üçüncü madde de ifade edilen "ileride seçecekleri meslek" ifadesi ise bu kurslardan mezun olanlardan büyük bir kısmının din eğitimiyle alakalı bir mesleği devam ettirme durumunda gerekli ezberlerin yapılmasının sağlandığını gösterir.

Aynı yılın müfredatında, itikat dersinin iki temel amacı şu şekilde maddeleştirilmiştir:

1-Kur'an kurslarında okuyan öğrencilere, İslam dininin inanç ilkelerini kavratmak.

2-Dinin itikat konularını, olumlu bir şekilde açıklamak ve bu konularda ikna edebilme yeteneğini sağlamak.²²

Öğrencilerin, inançla ilgili ilkeleri kavramaları ve bununla birlikte kabul ettikleri sistemi aktarabilecek ikna kabiliyetine sahip olmaları, dersin sonunda amaçlanmıştır. Kur'an kurslarının verdiği eğitimle, sadece birey ve toplumu din konusunda aydınlatma görevini değil, dinin temel esaslarını aktaracak bireyler yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir. İtikat dersiyle ilgili belirlenen amaçları gerçekleştirebilmek için, öğrencilerin itikatla ilgili konuları içselleştirmesi, çevresindekileri de ikna edecek kabiliyetlere sahip olması gerekmektedir. Müfredatta, öğretmen merkezli hedef

²¹ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin)* (Ankara 1975), 5.

²² DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1975, 11.

cümlelerin kullanıldığı, hatta itikat konularında ikna yeteneğinin kazandırılmasından bahsedilmesiyle doktriner bir eğitimden daha öte tebliğ vasfının kazandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1975 yılı müfredatında ise ibadet dersinin üç özel amacı belirlenmiştir:

1-İslam dininin ibadet esaslarını topluca tanıtmak.

2-Gerekli olan ibadet bilgilerini kazandırmak.

3-İbadet gibi, temizliğin, düzenli ve dürüst yaşayışın, iyilikseverliğin, güven duygusunun ahlak ve fazilet esaslarının dinimizin tabii sonuçları olduğunu öğrencilere benimsetmek.²³

Dersin amaçlarından ilk iki madde, İslam dininin ibadet anlayışıyla ilgili bilgilendirme içermektedir. Öğrencilere, ders ile ilgili bilgi kazandırma hedefi konulmuştur. Üçüncü amaç ise ders içerisinde genel olarak kazandırılmak istenen bazı değerlere vurgu yapmaktadır. Temizlik, düzenli ve dürüst yaşayış, iyilikseverlik, güven gibi değerlerden sonra, ahlak ve fazilet gibi genel kavramların İslam dininin doğal sonucu olduğunu ifade eden son amaç, bilgiden ziyade tutum kazandırmaya yöneliktir. Amaçlara ulaşabilmek için oluşturulan açıklamalardan bazıları, kursların hedeflerine ışık tutacak şekildedir.

“Bazı öğrencilerin, çevreden getirebilecekleri yanlış bilgi ve telkinler düzeltilmelidir.”²⁴ cümlesi, Kur’an kurslarının toplumda yer alan bidat ve hurafelere karşı tedbiri elden bırakmadığını göstermektedir. Aslında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ve dolayısıyla da Kur’an kurslarının kurulduğu günden itibaren değişmeyen temel felsefelerinden biri, toplumda yerleşmiş olan bidat ve hurafelere karşı açtığı savaş olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, kurslar vasıtasıyla batıl inançlarla ilgili Türk halkını eğitmeye çalıştığı görülmektedir.

“İbadetlerin; Allah’a karşı saygı, sevgi ve şükran duygularının neticesi olduğu belirtilmeli, yine ibadetin, kişinin sağlığına, toplumun yardımlaşma ve dayanışmasına, fert ve toplum ilişkilerinin düzenli bir şekilde yürütülmesine yarayan, insanı fazilete sevk eden davranış ve hareketleri de kazandırdığı belirtilmelidir.”²⁵ Öğrencilerin ibadetleri içselleştirebilmesi, ibadetlerin önemine olan inançlarından geçer. Yukarıda belirlenen amaçla, ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydaları üzerinde durulmuştur. Özellikle ibadetlerin sıradan bir

²³ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1975, 19.

²⁴ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1975, 19.

²⁵ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1975, 19.

alışkanlık olarak görülmesinden ziyade yaratıcıya karşı olan sevginin bir neticesi olarak anlaşılması hedeflenmektedir.

Müfredatta son olarak ele alınan ders, siyer ve ahlak başlığı altındadır. Hem siyer dersi için hem de ahlak dersi için haftada 1 ders saati belirlenmiştir ve amaçlar da şu şekildedir:

1-Peygamberimiz Hz. Muhammed'in yaşayışını, çeşitli alanlardaki düşünce ve görüşlerini tanıtmak, onun üstün insanlık vasıflarını öğrencilere öğretmek.

2-Ayet ve hadislere dayalı olarak, İslam ahlakının temel ilkelerini öğretmek ve benimsetmek.²⁶

İlk belirlenen amaçta, Hz. Muhammed'in yaşayışından ve üstün insanlık vasıflarından bahsedilmiştir ki bu bize Hz. Muhammed'in insani yönü ve örnek alınabilirliğini hatırlatmaktadır. Peygamberlik görevinden ziyade, O'nun rol model olabileceği özellikleri vurgulanmıştır. Diğer amaçlarda olduğu gibi, "öğretmek, benimsetmek" kelimeleri, öğretmen merkezli anlayışı yansıtan eylemlerdir.

Ahlak dersinin amacı ise Kur'an ve sünnet merkezli eğitim anlayışıyla ifade edilmiştir. Normatif bir ahlak anlayışına sahip olduğu İslam ahlakının temel ilkelerinden bahsedilmesinden anlaşılmaktadır.²⁷ Ahlak dersi gibi duyuşsal öğrenme yönü yüksek olan bir dersin amaçlarında sadece bilişsel öğrenme oluşturmaya çalışmak yeterli bir bakış açısını yansıtmamaktadır.

Siyer ve ahlak dersleriyle ilgili açıklamalarda "Peygamberimizin hayatı ile ilgili konular işlenirken, daima onun üstün ve örnek şahsiyeti, bu konularda esas olarak ele alınacak..."²⁸ cümlesi, siyer dersinde ulaşılması istenen hedeflerde, Hz. Muhammed'in örnekliğinin hareket noktası kabul edildiğini göstermektedir.

"Ahlakla ilgili ayet ve hadisler incelenirken öğrencilerin günlük yaşantıları ve yaş ortalamaları göz önünde bulundurulacak, imkân nispetinde ahlaki değerlerin yaşanması yolunda gerekli gayret gösterilecektir."²⁹ Öğrencilerin yaş ortalamalarının, Kur'an kurslarında birbirinden farklı olması, öğrencilerin eğitim öğretim

²⁶ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1975, 27.

²⁷ Normatif ahlak; insanların eylemlerinin normlar tarafından belirlendiğine vurgu yapan, yapılması istenen davranışların üzerinde duran, kural koyucu etiğe verilen isimdir.

²⁸ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1975, 27.

²⁹ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1975, 27.

sürecinde işini zorlaştıran bir özelliğe sahiptir. Ahlakla ilgili ayet ve hadislerin aktarımında yaş ve gelişim özelliklerine dikkat edilmesi öğrenciye görelilik ilkesini hatırlatmaktadır. Cümlelerin ikinci bölümü olan “ahlaki değerlerin yaşanması” cümlesi, ahlak eğitiminde sadece bilgi verilmesini değil, öğrenilenlerin davranışa dönüştürülmesinin hedeflendiği anlamına gelir.

“...Öğreticiler kronolojiye uymakla beraber, dersi... Peygamberimizin hayatını yaşarcasına canlı ve “mekarim’i ahlak”ı telkin edici bir şekilde verecektir.”³⁰ Mekarim’i ahlak, Hz. Muhammed’in ahlakına ve O’nun sünnetine ittiba etmek anlamında kullanılan bir terimdir. Öğreticilerden kronolojiye dikkat etmeleri yanında, siyer dersini tarih dersi görüntüsünden kurtaracak bir ders anlatımı istenmiştir. Örgün ve yaygın din eğitiminde siyer dersi anlatılırken, kronolojik sıranın takip edilmesi önemlidir, ancak dersin içeriği tarihsel bilgiden ziyade, örneklik oluşturacak ve değer aktaracak nitelikte olmalıdır.

2. 2. 1979 Kur’an Kursları Müfredatında Amaçla İlgili Değişimler

Kur’an kursları tarihinde ikinci olarak hazırlanan müfredat, 1979 tarihli müfredattır. Bu müfredatta daha önceki müfredatlarla karşılaştırmalı olarak hedef cümleleri ele alınmıştır. Ders saatlerinin haftalık olarak dağılımında, bir önceki müfredata göre değişiklikler vardır. Daha önce 18 saat olan Kur’an-ı Kerim dersi, 15 saate düşürülmüş, buna karşın haftada 2 saat olan ibadet dersi 4 saate, siyer ve ahlak dersi ise 3 saate çıkarılmıştır. Müfredat bir öncekinden farklı olarak, “Kur’an Kurslarının Amaçları” ile başlamaktadır. Amaçlar iki başlık altında toplanmıştır.

1-Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okutmak, ezberletmek, bazı sure, ayet ve duaların meallerini öğretmek.

2-İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili konularda bilgi vermek.³¹ Her iki amaç da 1970 yılındaki Kur’an kursları özel talimatında dile getirilen amaçlarla aynıdır.

İlk amacın Kur’an-ı Kerim ile ilgili olması, Kur’an kurslarının temel hedefinin ne olduğunu bizlere tekrar hatırlatmaktadır. Öğrenenlerin, usulüne uygun Kur’an okumayı öğrenmeleri, bazı sure ve duaların meallerini ezberlemeleri, önemli bir süre gerektirmektedir. Derslerin saat ve konu dağılımı da bunu göstermektedir.

³⁰ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1975, 27.

³¹ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı* (Ankara 1979), 3.

İkinci maddede ise Diyanet İşleri Başkanlığı'na 1965 yılında verilmiş olan görev sınırları hatırlatılmaktadır.³² İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili öğrenenlere bilgi aktarımı yapılması hedeflenmiştir.

Amaçların aktarımından sonra, hedeflere ulaşılması için dikkat edilecek hususlar "Açıklamalar" başlığı altında verilmiştir. Amaçlara ulaşabilmek için yapılan açıklamalardan ilki "Eğitim ve öğretim esnasında, Devletimizin laiklik ilkesi daima göz önünde bulundurulacak ve hiçbir zaman vicdan ve düşünce özgürlüğü zedelenmeyecektir."³³ şeklindedir. Devletin laiklik ilkesine vurgu yapılması kurslardaki eğitim ve öğretimin, devletin temel ilkelerinin sınırları içinde kalınması için bir hatırlatma niteliğindedir. Hem anayasada hem de Türk Milli Eğitimin temel ilkelerinde ifadesini bulan cümleler,³⁴ Kur'an kursu müfredatında tekrar dile getirilmiştir. Önceki müfredatların amaçlarında laiklik vurgusu söz konusu değildir. Buradan hareketle Anayasanın, "Eğitim ve öğretim, Atatürk ilke, inkılapları doğrultusunda (...) yapılır." şeklindeki maddesi, yaygın din eğitimi kurumlarından olan Kur'an kursları müfredatının amaçlarında vurgulanmıştır denilebilir. Vicdan ve düşünce özgürlüğünün zedelenmemesi gerektiği de Kur'an kurslarının amaçlarından biridir. Düşünce özgürlüğü, farklılıklara saygı gösterme, hoşgörü gibi kavramları hatırlatan bu madde eğitim öğretim esnasında yerine getirilmesi gereken bir ilke olarak belirlenmiştir. Kurslarda farklı düşünenlere karşı ön yargı oluşturmayan, onları ötekileştirmeyen kişilerin yetiştirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda aktarılan genel amaçların dışında, her bir ders için ayrı amaçlar belirlenmiş; amaçların alt başlıklarında da açıklamalar yer almıştır. İlk ele alınan amaçlar, Kur'an-ı Kerim dersi için belirlenen özel amaçlardır. Bir önceki müfredattan farklı olarak, müstakil bir maddeden ziyade, cümleler üzerinde bazı ekleme ve çıkarmalar söz konusudur. "Öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme

³² 1965 tarih 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun birinci maddesi şu şekildedir: "İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlık'a bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur." Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. İsmail Kara, "Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *MÜİFD* 18 (Ocak 2014), 40.

³³ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1979, 3.

³⁴ *Milli Eğitim Temel Kanunu*, 1739, 14.06.1973, Madde 12.

konusundaki kabiliyetlerinin anlaşılmasına imkân hazırlamak.”³⁵ şeklinde ifade edilen maddeyle, bir önceki müfredatta açık olmayan bir nokta açıklığa kavuşturulmuştur. Öğrencilerin, hangi konuda kabiliyetlerinin anlaşılması gerektiği 1975 yılı müfredatında sınırları çizilmemişken bu programda sınırlandırma yapılmıştır. Önemli değişikliklerden bir diğeri ise üçüncü madde de olmuştur. 1975 yılı müfredatında, “öğrencilerin ileride seçecekleri meslek için...” sure ve ayet ezberlenmesini amaçlanmışken 1979 yılında bu ifade kaldırılmıştır. Sure ve duaların ezberlenme amacı olarak sadece ibadetlerin yapılması gösterilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla kursların, öğrencilerin seçecekleri meslekle ilgili yaptığı vurgu bahse konu olan müfredatta yer almamıştır. Bu durum önemli bir değişiklik olarak görülebilir.

Müfredatta ikinci olarak ele alınan ders, itikat dersidir. Dersin iki özel amacı vardır. Bir önceki müfredat olan 1975 yılında da aynı iki amacın belirlendiği görülmektedir. Aralarındaki tek fark, söz konusu müfredatta yapılan “...itikat konularını olumlu ve ilmi bir şekilde açıklamak...”³⁶ şeklindeki eklemedir. İnançla ilgili konuların, ilmi bir şekilde açıklanması istenmiştir. Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek manasında “akd” kökünden türeyen itikat³⁷ dini konularla ilgili inançları içermektedir. İtikat konularının ilmi olarak açıklanmasından kasıt, İlahiyat ilimleri çerçevesinde yapılan açıklamalar olmalıdır.

Haftada üç ders saati olarak okutulan siyer ve ahlak dersinde Hz. Muhammed’in hayatı ve ahlaki merkeze alınmıştır. Kur’an kurslarında aktarılmaya çalışılan değer ve ahlaki ilkeler, okutulan diğer derslerin içeriğinde de bulunmaktadır. Özellikle ibadet dersinin amaçlarında temizlik, iyilikseverlik, güven ve dürüstlük gibi değerlerin ibadetlerle bağlantısının kurulmuş olması kursların içeriğinin ahlak eğitiminden bağımsız olmadığına bir göstergesidir. 1975 yılı siyer ve ahlak dersi amaçlarıyla bu müfredattaki amaçların aralarında birkaç ifade farklılığı söz konusudur. 1975 yılı müfredatında, ilk maddede Hz. Muhammed’in “düşünce ve görüşlerini tanıtmak” ifadesi yer alırken söz konusu müfredatta bu cümle, “söz ve davranışlarını tanıtmak” şeklinde değiştirilmiştir. Bahsi geçen değişiklikle beraber, incelen müfredatta, Hz. Muhammed’in örneğinin daha da somutlaştırılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

³⁵ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1979, 7.

³⁶ DİB, *Kur’an Kursları Müfredatı*, 1979, 17.

³⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Nisan 2019).

Ahlak dersi ile ilgili belirlenen amaçta kullanılan "Hz. Peygamberin yaşayışından örnekler vermek..."³⁸ cümlesi, siyer ve ahlak dersleri arasında bağ kurmaya yönelik bir çabadır. Ahlak dersinde öğrenenlere rol model olarak Hz. Muhammed'in gösterilmek istendiği anlaşılmaktadır.

16.08.1984 yılında "Kur'an Kursları" konulu hazırlanan genelge ile de Kur'an kursları yönetmeliği hazırlanana kadar kursların eğitim öğretim, yönetim işlerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Genelgenin 36. maddesi, Kur'an kurslarındaki bir yeniliğe dikkat çekmektedir. Kurstaki öğrencilerin genel kültürlerini arttırmak ve geliştirmek amacıyla, müftülüğün uygun gördüğü konu ve program dâhilinde sosyal ve kültürel kol faaliyetleri yapılması istenmiştir. Kuruluşundan bu yana, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun öğretmeyi ana hedef olarak belirlediği görülen kursların, farklı bir alanla ilgili olarak ilk defa açılım yaptığı görülmektedir.³⁹

2. 3. 1985 Kur'an Kursları Müfredatında Amaçla İlgili Değişimler

Kur'an kursları için hazırlanan bir diğer müfredat 1985 tarihlidir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 15.03.1985 gün ve 27 sayılı kararı ile uygun görülen müfredat, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü tarafından belirlenen "Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin)" ibaresiyle Ankara'da 1985 yılında basılmıştır.

1979 yılı müfredatıyla olan benzerliklerinin çok fazla olması nedeniyle, tüm amaçlar ve değerlendirmeler tekrar dile getirilmemiş, aralarında olan farklar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Kursların genel amaçlarında herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Açıklamalarda ise 1979 yılında, "Eğitim ve öğretim esnasında Devletimizin laiklik ilkesi daima göz önünde bulundurulacak..." cümlesi varken, araştırmaya konu olan müfredatta daha genel bir ifade kullanılmıştır: "...Devletimizin temel ilkeleri daima göz önünde bulundurulacak..." açıklaması, laiklik ilkesini de içine alacak şekilde genişletilmiştir.⁴⁰

Söz konusu programın ibadet dersiyle ilgili hedef cümlelerinin açıklamasında, ibadetlerin uygulamalı olarak öğretilmesi tekrar dile

³⁸ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*, 1979, 31.

³⁹ DİB, *Genelge No: 38, "Kur'an Kursları"*, 16.08.1984, 8.

⁴⁰ DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin)* (Ankara 1985).

getirilmiştir. İbadetle ilgili konuların uygulamalı olması, dikkat çeken ayrıntılardan birisidir.

1982 Anayasası'nın 136. maddesiyle de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurum olarak görevlerini yerine getirirken hangi amaçlar doğrultusunda hareket etmesi gerektiği belirlenmiştir: "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir."⁴¹ cümlesi benimsenmiştir. Başkanlığın, Türk Milli Eğitiminin temel ilkelerinden olan laiklik ilkesi doğrultusunda hareket etmesi istenmiş, diğer eğitim kurumları gibi yaygın din eğitimi görevini yerine getiren Başkanlık bünyesindeki kurumların da milletin bütünlüğünü amaçlaması beklenmiştir. Kur'an kurslarındaki amaçların da anayasanın bu maddesiyle uyum içinde belirlendiğini, aynı vurguların özel amaçlarda da yer aldığını belirtmek gerekir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dolaylı olarak da Kur'an kurslarının tüm siyasî görüş ve düşüncelerden uzak kalması anayasa maddeleriyle güvence altına alınmıştır.

Sonuç

Kur'an kurslarındaki eğitim öğretim sürecinin ilk günden beri değişmeyen hedef cümlelerinden biri, Kur'an-ı Kerim'in namaz ve ibadetlerde kendine mahsus kıraat ve tecvit ile okutulması ya da ezberletilmesinin sağlanması olmuştur. Kursların, ismiyle bağlantılı olarak temel amacının Kur'an'ın öğretilmesi olduğu, 1965'e kadar kurumun amacında önemli bir değişiklik olmadığını göstermektedir. 1965 Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı'nda "dini malumatın öğretimi"nden ilk defa bahsedilmiştir. 1965 tarih 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunla birlikte ise Başkanlığın görevleri arasına "ahlak esasları" eklenmiştir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve dolayısıyla kursların görev alanına ahlak eğitimi dâhil edilmiştir. 1970 yılı özel talimatıyla birlikte itikat, ibadet ve ahlakla ilgili dini bilgiler vermek şeklinde amaç genişlemesi yaşanmıştır. Kur'an kurslarındaki ilk müfredat olan 1975 yılı müfredatının ders amaçlarında, kurs öğrencilerini gelecekteki mesleğe hazırlamaktan bahsedilmektedir ki bu durum mesleki alt yapının oluşturulmasıyla ilgilidir. 1979 müfredatında ise öğrencilere yönelik mesleki eğitimle ilgili amaç cümleleri yer almamıştır.

⁴¹ T.C. Anayasası, Madde 136.

Kur'an kurslarının içerikle ilgili amaç değişikliklerinin yanı sıra kurumsal kimliği ile ilgili değişimler de yaşanmıştır. Kur'an kursları uzun bir dönem yaygın din eğitim alanına eleman yetiştirmeye çalışmışken bir süre sonra yaygın din eğitiminin yapıldığı kurum haline gelmiştir. Bu durum kurumun hedef kitlesini, öğretim programlarını, öğretici niteliklerini de kendi içinde etkilemiştir.

Çalışma Kur'an kurslarının hedef cümleleri ve kendi tanımlarından hareketle eğitim öğretim sürecinde yaşadığı değişikliklerin görülmesini sağlamıştır. Eğitim sürecinde müfredat ve öğretim programları en önemli unsurlardan biridir. Öğrenciye kazandırılması istenen bilgi ve becerilerin açık, net ve uygulanabilir olması gerekir. Hedef kitlenin özelliklerinin, ihtiyaçlarının zamanla değiştiği düşünülürse Kur'an kurslarının öğretim programlarındaki hedef cümlelerini de güncellemesi zorunludur. Bilişsel alanla ilgili hedef davranışların yanında duyuşsal alan hedeflerine ağırlık verilmesi, eğitim teknolojilerinin takip edilmesi, amaçlara ulaşmada farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması, örneklerin çeşitlendirilmesi yoluyla modern dönem bireyine ulaşmak daha kolay olacaktır. Günümüzde yaygın din eğitimi kurumu olarak Kur'an kurslarının ulaşabildiği hedef kitlenin sayısal değeri ve çeşitliliği göz önünde bulundurulduğu zaman kursların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Cumhuriyetle yaşıt bir kurum olarak tarihi süreçte yaşadığı değişimlerin tespitinin ise kursların hedeflerini belirlemesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Altaş, Nurullah. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001.

CHP Yedinci Kurultay Tutanağı. Ankara: 1948.

DİB, *Genelge No: 38, "Kur'an Kursları"*. 16.08.1984.

DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin)*. Ankara: 1975.

DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı (Yüzünden Okuyanlar İçin)*. Ankara: 1985.

DİB, *Kur'an Kursları Müfredatı*. Ankara: 1979.

DİB, *Kur'an Kursları Yönetmeliği*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1971.

Diyanet İşleri Reisliği Kur'an Öğretici Kursu Hakkında Özel Talimat. 19.07.1943.

Diyanet İşleri Reisliği Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatı. Ankara: Alkan Matbaası, 1959.

Doğan, Recai. "1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları". *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (28-30 Mart 2001)* (Ankara 2004), 611-646.

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Değişikliği*. Ankara: H. Ü. Yayınları, 1972.

İşman, Aytekin – Eskicumalı, Ahmet. *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*. Sakarya: Değişim Yayınları, 2000.

Jaschke, Gotthard. *Yeni Türkiye'de İslamlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.

Kara, İsmail. "Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı". *MÜİFD* 18 (Ocak 2014), 29-55.

Komisyon, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)*. Ankara: DİB Yayınları, 1999.

MEB, *Tebliğler Dergisi*, 1281, 25.XI.1963.

Milli Eğitim Temel Kanunu, 1739, 14.06.1973, Madde 12.

Okumuş, Namık Kemal. "İlmihâl Dindarlığının Ahlâk Algısı Ya Da "Ahlâklı İnsan" Tasavvurumuzun Geleneksel Kaynakları Üzerine

Bazı Tespitler". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 7/14 (Kasım 2015), 234-276.

Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Sinanoğlu, Mustafa. "İman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 28 Nisan 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iman#1>

T.C. Anayasası, Madde 136.

T.C. Anayasası, Madde 24.

TDK. Erişim 12 Kasım 2018.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cca0f46ae1773.60394942

